

Richter, Václav

Rokytnice nad Rokytnou a Rokytná

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná.
1957, vol. 6, iss. F1, pp. 17-27

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110557>

Access Date: 05. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VÁCLAV RICHTER

ROKYTNICE NAD ROKYTNOU A ROKYTNÁ

Podle zakládací listiny premonstrátského kláštera v Louce u Znojma, jež se zachovala v originále,¹ daroval r. 1190 český kníže Konrád Ota se svou matkou Marií novému ústavu — mimo ostatní bohaté věno — čtyři kaple: kapli sv. Mikuláše s příslušenstvím, kapli sv. Jiří v Strachotíně se třemi osadami (Chaikovici, Popovici, Chrepici), kapli sv. Ondřeje v Hobzí se vsí, krčmou a mlýnem a konečně kapli sv. Jana „in Rokiten“ s jednou vesnicí, Popovicemi. Z uvedené ostatní dotace zajímají nás v této souvislosti pouze tři místa: Pokojovice (Opoyovici), Rokytnice (Rokitnicea), Březová (Brezowa).

O kapli sv. Mikuláše nelze pochybovat, že je to pozdější farní kostel téhož zasvěcení v městě Znojmě. Strachotín je městečko Strachotice (Rausenbruck), kde dodnes existuje farní chrám sv. Jiří. Vsi, patřící strachotínské kapli, ležely v okolí: zaniklé Čajkovic u Olekovic, zaniklé Popovice mezi Tasovicemi a Derflicemi. Křepice se identifikují s dosti vzdálenými Křepicemi na Hrotovicu, i když toto ztotožnění nelze prokázat. Louckému klášteru náležela v Strachotících pouze svatyně, městečko samo získal až v XVI. století. Určení kaple sv. Ondřeje v Hobzí se vsí Hobzí rovněž nepůsobí obtíže. Jde o Staré Hobzí mezi Jemnicí a Slavonicemi, kde se dodnes zachoval zbytek vzpomenuté kaple 1190, t. j. původní část kostelní lodi, na západě v empiru rozšířená.² Pokud jde o kapli sv. Jana „in Rokiten“, F. J. Schwoy ji nelokalizoval.³ Gr. Wolny ji kladl jak v světském, tak v církevním místopisu do Rokytnice u Třebíče,⁴ s čímž souhlasí, že tamní farní chrám je dedikován sv. Janu Křt. Ale Fr. V. Peřinka názor Wolného změnil. Umístil kapli sv. Jana do Rokytné u Mor. Krumlova⁵ a v tom ho následoval G. Friedrich v Kodexu,⁶ ačkoli nyní svatyně v Rokytné nese titul sv. Leopolda, Peřinkova domněnka snad působila i na Fr. Dvorského, jenž za první zmínku o rokytnickém kostele uvádí až konfirmační listinu biskupa Roberta z r. 1220.⁷ Naopak však autor moravskokrumlovského svazku Vlastivědy louckou listinu 1190 u Rokytné pomíjí.⁸ L. Hosák ztotožňuje „Rokiten“ 1190 s Rokytnou.⁹

Kde tedy existovala kaple sv. Jana 1190, v Rokytnici nebo v Rokytné? Vodítkem by mohla být ves Popovice, kapli 1190 příslušející, neboť lze o ní s velkou pravděpodobností předpokládat, že jakožto přímý majetek svatyně nebyla od kaple příliš vzdálena. V okolí Rokytnice a Rokytné se však dnes nezachovala osada tohoto názvu, ukazujícího na vztah k duchovenstvu. Fr. V. Peřinka ji považoval za zaniklou, rovněž snad L. Hosák, G. Friedrich ji ztotožňoval s Popovicemi u Jaroměřic. To je však sotva správné, jelikož jaroměřické Popovice leží dosti daleko od Rokytnice a vůbec stranou Rokytné u Mor. Krumlova. Je však pozoruhodné, že se Fr. Dvorský letmo zmiňuje o jakýchsi zaniklých Popovicích u Staře, tedy v přímém sousedství Rokytnice.¹⁰ Nezdá se, že by tyto Popovice u Staře byly pouhou kombinací

Fr. Dvorského, neboť u Rokytnice o nich a o kapli sv. Jana r. 1190 — jak uvedeno — nemluví a mimo to je zaznamenává tak, jako by jejich doložení bylo bezvadné. Odkud však vzal o nich údaj, nemohl jsem zjistit. V zemských brněnských deskách (srovnej rejstříky Fr. Černého a Tom. Kaliny) není po nich stopy a také mé pátrání v katastrech Stařče nemělo výsledku. Pomístné jméno Popovice jsem v rektifikacích ani u Stařče, ani v okolí nenašel. Přesto nelze asi považovat poznatek Dvorského, založený snad na místních pramenech, za bezcenný a nepravdivý. Tím by ovšem shora položená otázka byla rozhodnuta.

Lokalisování kaple sv. Jana 1190 do Rokytnice u Třebíče, podporované i týmž patrociniem farního kostela v této vesnici, plyne také z toho, že v Rokytné nikdy neexistovala svatyně sv. Jana, a proto loucký klášter tam nemohl mít nikdy majetek. O tom však později. Mylné ztotožnění místa „Rokiten“ s Rokytnou u Mor. Krumlova způsobil patrně název loucké listiny 1190, jenž je bližší tvarem pojmenování Rokytné než názvu Rokytnice. Mimo to v naznačeném ostatním věnu kláštera se znovu vyskytuje Rokytnice, a to nepochybně Rokytnice u Třebíče, ale tentokrát psaná „Rokitnicea“. Tato různost jmen spletla zřejmě historiky, takže „Rokiten“ považovali za Rokytnou. Lze dodat, že v okolí třebíčské Rokytnice držela Louka ještě dvě osady: Pokojovice a zaniklou Březovou (západně od Rokytnice).¹¹

Podobně tedy jako v Čechách vznikly od příd. jm. opočný, t. j. kamenný, skalný¹² neurčité tvary příd. jm. Opočen mužského rodu a Opočno středního rodu, tak na Třebíčsku od adjektiva rokytný, t. j. vrkami nebo sítím, ostřící porostlý, byl vytvořen název mužského rodu Rokyten (rozuměj nejpravděpodobněji dvůr). Pojmenování osady Rokytnice pochází od názvu potoka Rokytnice, t. j. vody mezi vrkami, po př. v síti (ostříci). Jde o říčku, jež se vlévá u Ivančic do Jihlavy. Ves Rokytnice leží na jejím vrchovišti. Poloha zeměpanského dvora Rokytna s kaplí sv. Jana, jež stála nepochybně přímo ve dvoře, je určena zřejmě místem farního kostela sv. Jana v dnešní Rokytnici, jelikož nemáme důvodu k předpokladu, že svatyně byla přenášena. Loucký klášter dostal r. 1190 od knížete v Rokytnu pouze kapli. Ke dvoru však náležela také ves, dokonce dvojí. Je to Horní a Dolní Rokytnáka nebo Rokytnáky, čili osady lidí patřících k Rokytnu (1349 Rotigl parva + secunda Rotigl parva, 1387 Rokitanka + Rokitanka secunda, 1399 Rokitanky superior + Rokitanky inferior, 1481 Rokytnáka Horní a Dolní, 1492 Rokytnáky Horní a Dolní), objevující se v pramenech od XIV. století a dnes zaniklé.¹³ Rokytnáky ovšem nedržela Louka, nýbrž byly vždy součástí zboží hradu Ungersberka (Sádku). Roku 1415 se připomínají jako pusté, ale ještě v XV. věku byly asi znovu osazeny. Štěpán z Ungersberka prodal r. 1349 v Rokytnáckých dvůr s jedním poplužím, sedm lánů a tři mlýny Jimramovi a Filipovi z Jakubova a Oldřichovi ze Želetavy. Není to snad ještě zmínka o původním dvoře Rokytnu? Vysvětluje se tím také asi zpráva, že v letech 1369—1371 vystupují v zemských deskách Bártoš a Kačna z Rokytenky. Počátky dějin okolí Ungersberka nepodal posledně L. Hosák přijatelně.¹⁴ Území pod Sádkem nemohlo být na začátku XIII. století v rukou Hrabšiců, neboť Budíkovice a Kojetic z listiny 1227¹⁵ lze sotva ztotožňovat s Budíkovicemi a Kojeticemi na Třebíčsku. Zato je pozoruhodné, že na přibyslavické listině 1224 (1214), objevené J. Šebánkem,¹⁶ vystupují jako svědci z okolí Přibyslavicka zároveň s Heraltem a se Stohem Cac a jeho bratr Kojata z Lipníka, nepochybně erbu cimbuří. Proto je možné spíše předpokládat, že tento

Kojata souvisí s Kojeticemi u Sádka a zkomolené jméno Cace s nedalekými Čechočovicemi. Již r. 1286 se však píše Štěpán Uher „de Zadek“⁴⁷ a r. 1306 po prvé moravský komorník Jimram z Ungersberka.⁴⁸ Tím je stručně naznačena historie sádeckého panství, pokud jde o stopy stavebních dějin sídel.

Ves Rokytnici (Rokitnicea 1190) držel loucký klášter až do r. 1663, kdy ji s Pokojovicemi prodal Danielovi Pachtovi z Rájova. Roku 1327 sice vyměnil Rokytnici (Rotikel) a Pokojovice za Načeratice s Hartlebem a Gerhardem z Heraltie,⁴⁹ avšak po sporech v druhé polovině XIV. století²⁰ získala Louka toto zboží r. 1390 nazpět.²¹ Bývalý loucký statek se neudržel po r. 1663 dlouho samostatný, neboť již r. 1695 byl spojen se sádeckým panstvím. Původní Rokytnice se musila rozkládat — tak jako dnes — nedaleko dvora Rokytna s kaplí sv. Jana, jelikož prvotní kaple se stala farním kostelem v *Rokytnici* (1220 *ecclesiam de Rokythnic*, 1224 *de Rokytnic*, 1284 *parochia de Rotikil*, 1293 *Rutheliele*, 1325 *Rotikel*).²² Patronátní právo patřilo louckým premonstrátům do r. 1726.

Kostel sv. Jana Křt. v Rokytnici nebyl dosud v literatuře náležitě zhodnocen. Soudilo se totiž, že v nynější stavbě není zachováno nic z původní svatyně, uváděné r. 1190.²³ Chrám má zajímavou polohu. Stojí na okraji osady, a to na mírném návrší. Od fary, jež leží od kostela západně, je oddělen jakousi strží nebo spíše umělým příkopem. Orientovaná jednolodní stavba se skládá z presbyteria, z lodi a z věže v západním průčelí. Obdélníkové dlouhé presbyterium má nároží pozdněbarokně zaoblená a je zaklenuto valenou klenbou s výsečemi. Málo prostorná obdélníková loď, zaklenutá rovněž valeně s lunetami, je po stranách otevřena do nevelkých pravoúhlých plochostropých kaplí. Zděná kruchta v lodi je nesena valeným pasem. Nároží lodí jsou tvořena hranou; na půdě lze zjistit, že loď byla původně plochostropá. Kostelní okna uzavírají vesměs segmentové záklenky. Pokud jde o západní věž, její nároží opět mají pozdněbarokní tvar odsazeného čtvrtkruhu. Přízemí věže je zaklenuto valeně s výsečí.

Podle farní pamětní knihy rokytnický kostel měl r. 1668 jen dřevěnou zvonici. Farář J. K. Paleček (1747—1763) starou svatyni — snad r. 1755 — značně přestavěl. Vybudoval totiž od základu novou věž, dvě postranní kaple, nové presbyterium, zeď kolem hřbitova s kostnicí a schody ke kostelu s osmi sochami. Tehdy byla zřejmě zaklenuta i loď. Gr. Wolny zaznamenává dále, že r. 1777 kostel vyhořel, že r. 1851 byla zřízena kruchta a že budova byla r. 1858 opravena (jiná oprava 1885). Tyto zprávy souhlasí s uvedeným archeologickým stavem. Plyne z nich to, že jádro lodí je staré, což sejevilo i v popisu stavby. I když stáří lodí nelze hned přímo prokázat, jelikož její zdivo není obnaženo, přece je možno ji považovat za románskou. Poukazuje na to zvláštní způsob stavby obvodních zdí lodí, jejichž síla se nahoru zmenšuje, takže na př. při pohledu uvnitř sejeví tak, jako by nebyly svíslé, nýbrž vykloněné. Tento znak lze zjistit i u jiných románských památek na Moravě. V Rokytnici se tedy dodnes s velkou pravděpodobností zachoval zbytek svatyně připomínané r. 1190. Byla to plochostropá loď bez věže, otevřená do kněžiště neznámého tvaru.

Kaple sv. Jana v Rokytnici je jeden z příkladů zeměpanských svatyní, které nalézáme v druhé polovině XII. století na území hraničního hvozdu mezi Čechami a Moravou. Jediná z nich je datována: r. 1184 vysvětil olomoucký biskup Pelhřím markraběti Konrádu Otovi kostel v Dačicích.²⁴ Tyto kaple vznikaly na knížecích statcích ležících při zemských stezkách. Přes

Hobzí mířila cesta z Mor. Budějovic a z Jemnice na Slavonice a dále do Doudlebska, v Dačicích přestupovala Dyjí starobylá trať ze Znojma na Jemnici, Dačice, Jindřichův Hradec a Bechyňsko. Také dvůr Rokyten byl založen na dálkové stezce, patrně té, jež vedla z Třebíče (Brněnska) přes Stařeč, Rokytno,²⁵ Starou Říši, Telč do Jindřichova Hradce a opět do jižních Čech. Nedaleko Rokytnice však křížila tuto cestu haberská stezka, určená osadami Heraldice—Pokojoyvice—Chlístov—Římov—Časlavice—Babice—Mor. Budějovice. Nápadné je, že svatyně v Hobzí a v Rokytnu se uvádějí r. 1190 jako pouhé kaple, bez farních práv. Tuto skutečnost lze nesnadně vysvětlit. Nebyly již v okolí starší knížecí kostely s farními právy?

Rokytná u Mor. Krumlova, ležící také na známé nám říčce Rokytnici, má historii značně odlišnou od Rokytna na Třebíčsku. Slula původně asi rovněž Rokyten, jenže nebyla pouhým dvorcem, nýbrž románským hradem. Vznik slovanského hradiště Rokytna na ostrohu nad Rokytnicí²⁶ se klade obecně do té vrstvy moravských hradů, jež byly zakládány po obsazení Moravy Přemyslovci v XI. století.²⁷ Kromě písemných zpráv svědčí o hradišti v Rokytné jednak pomístná jména Velké a Malé Hradisko, jednak zbytky bývalého opevnění, dva příkopy a stopy po valu. Podle I. L. Červinky byly na hradišti nalezeny kostrové hroby s denáry brněnského knížete Konráda († 1092). Funkce hradu Rokytna v staré knížecí Moravě není příliš jasná. Mohl by to snad být hraniční hrad Znojemska nebo břetislavský nástupce staršího hradiště u Ivančic, původní Ivaně?

Hrad Rokyten vystupuje v zakládací listině staroboleslavské kapituly, a to dvakrát. Jednak se dávají kapitule desátky z hradů Rokytna, Znojma a Bítova, jednak měl Rokyten — podobně jako jiné moravské hrady nebo knížecí statky — odevzdávat kapitule plat 1 hřivnu a 2 voly.²⁸ Jak známo, staroboleslavská kapitula byla založena podle Kosmy Břetislavem I., ale t. zv. zakládací listina je padělek, jenž vznikl po r. 1298.²⁹ Zdá se, že základem podvrhu byla listina knížete Vratislava II. z let 1061—1067, jež byla předělána na listinu Břetislava I. po uvedeném datu. Ještě totiž r. 1298 ve vyrovnání mezi staroboleslavskou kapitulou a olomouckým biskupem Dětřichem o desátky na Znojmsku a Bítovsku se praví, že Stará Boleslav dostala tyto desátky od knížete Vratislava II.³⁰ Dále se Rokyten objevuje v zakládací listině opatovického kláštera, jenž podle ní byl obdarován tržným v Rokytnu.³¹ V. Hrubý soudí, že původní listina knížete Vratislava II. z r. 1073 byla podvodně přepracována po r. 1163, kdy klášter byl znova vysvěcen a kdy mu snad byla vydána listina krále Vladislava. O důchodech z trhů nelze s jistotou rozhodnout, patřili již XI. století. Po věcné stránce ovšem tato nejistota mnoho neznamená, jelikož trhy v podhradí lze předpokládat od vzniku hradu.

Zprávy o Rokytné (Rokytnu) z XIII. věku jsou v literatuře značně zmatené, jelikož si autoři pletou Rokyten, po př. Rokytnici na Třebíčsku s Rokytnou u Mor. Krumlova.³² Sluší se však zdůraznit, že již Gr. Wolny v církevní topografii uvedl, že původní kostel sv. Hypolita v Rokytné patřil r. 1247 Hradišti sv. Hypolita u Znojma, což bylo potvrzeno r. 1252 a r. 1320.³³ Je jen nutné provést konfrontaci těchto údajů s prameny.

V bývalém křižovnickém archivu, nyní v Ústředním státním archivu v Praze, existovala pod signaturou č. 145-9/1/1 dosud neotiskřená a neregistrovaná listina olomouckého biskupa Bruna z 10. VI. 1247, jíž Bruno souhlasí s darováním patronátního práva kostela „in Rokit [.]“ špitálu sv. Františka v Praze.³⁴

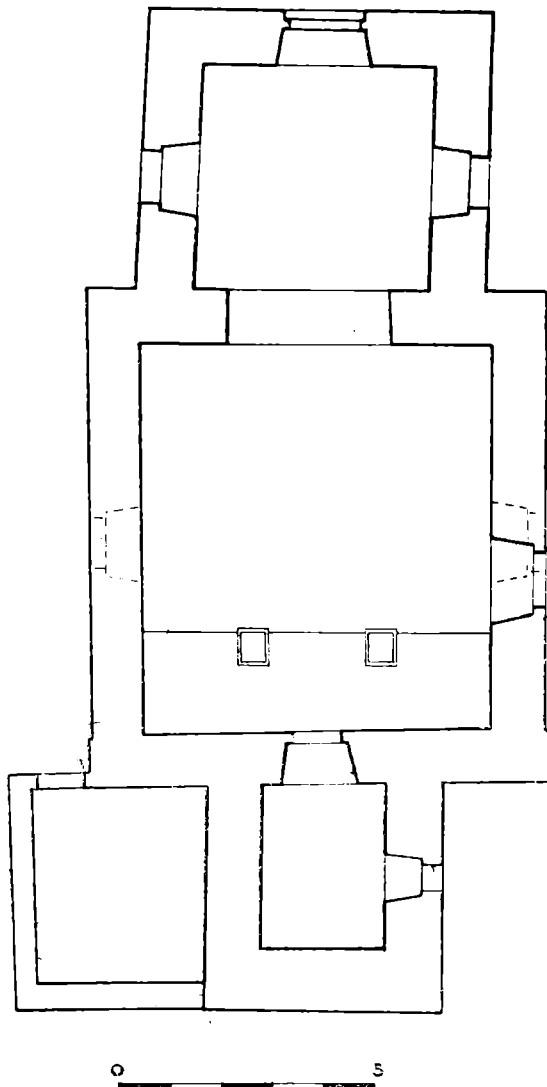
Fotokopie je v semináři paleografie a diplomatiky brněnské university. Je známo, že král Václav I. věnoval r. 1240 původní světské proboštví na Hradišti sv. Hypolita u Znojma pražskému špitálu sv. Františka, s nímž brzy nato přešlo na křížovníky s červenou hvězdou. O této Brunově listině se zmiňují J. Šebánek a S. Dušková³⁵ a lze sotva pochybovat, že je to zpráva uvedená Gr. Wolnym k r. 1247. Bližší určení kostela „in Rokit [...]“ vyplýne z confirmace Přemysla II. pro Hradiště sv. Hypolita u Znojma z r. 1252.³⁶ Pravost této listiny je sice podezřívána,³⁷ ale její věcná data není nutné odmítat. Podle ní je Hradišti sv. Hypolita potvrzováno také držení kostela sv. Hypolita „in Rochvchwic“ se vším příslušenstvím, t. j. s osadami „Paulovic, Raticovic“, s třemi lány v „Holawich“ a s dvěma loukami v „Raczsicz“. Také v confirmaci krále Václava I. z r. 1253³⁸ pro křížovníky se mluví o kostelu v „Kotikelic“ na Moravě, jenž byl dán špitálu *se souhlasem Bruna* a o vsi „Ratzicz“, kterou věnoval Václavův bratr markrabí Přemysl. Víme-li, že Rokytná u Mor. Krumlova se německy jmenovala Rotigel, je zřejmé, co znamená nejasné „Kotikelic“. Záhadný název „Rochvchwic“ je pak lokalizován vesnicemi, jež k tamnímu kostelu sv. Hypolita patřily. „Paulovic“ jsou nepochybně pusté Pavlíkovice u Lidměřic na Krumlovsku.³⁹ Roku 1326 byly přifařeny k Olbramovicům. „Raticovic“ ztotožňuje L. Hosák s Radkovicemi na Hrotovicku.⁴⁰ Nepovažují to za možné, ale sám je nedovedu určit, neboť asi zanikly. „Holawich“ je třeba čísti Holá Ves, zřejmě zaniklé Kahlndorf u Babic, rovněž v okolí Krumlova.⁴¹ Konečně „Raczsicz“ budou nejspíše Rakšice nedaleko Rokytné, které náležely Hradišti sv. Hypolita od r. 1234. Z předešlého výkladu je patrné, že majetek kostela v „Rochvchwic“, na pouhý venkovský chrám jistě značný, ležel v nevelkých vzdálenostech od Rokytné, a kombinujeme-li tento poznatek s ostatními náznaky, lze velmi pravděpodobně identifikovat „Rochvchwic“ s Rokytnou. Téhož kostela v Rokytné se pak zřejmě týká i listina křížovnického archivu č. 148-9/1/5 ze dne 27. VIII. 1322, kterou Gr. Wolny asi omylem uvádí k r. 1320. Křížovníci na Hradišti sv. Hypolita drželi ještě 1322 kostel „in Rongelic“. Jak mi sdělil dr. J. Pražák, jméno není zcela čitelné, jelikož je zčásti na rasuře. Vzpomeneme-li na „Kotikelic“ 1253 a německé Rotigel, bude o jeho významu sotva spor.

V první polovině XIII. věku existovala tedy na hradišti Rokytnu svatyně s pozoruhodným titulem sv. Hypolita. Dodnes zachovaný filiální kostel v Rokytné je zasvěcen sv. Leopoldovi, což je patrocinium na první pohled nepochybně novodobé. Stavební zprávy o tomto chrámu jsou chudé. Původní prastarý kostel prý vyhořel r. 1734, nynější vystavěl r. 1775 majitel krumlovského panství kníže Karel Josef Lichtenštejn. Dále se uvádí, že zděná věž byla přistavěna r. 1798.⁴²

Archeologicky se jeví nynější kostel v Rokytné jako jednoduchá jednodlní orientovaná stavba, skládající se z presbyteria, z lodi a z věže v západním průčelí. Na severní straně věže je přistavěno z nepravidelného lomového kamene skladiště, zakryté pultovou střešou s taškami. Poněvadž v tomto přístavku není zdivo lodi a věže omítnuto, lze v něm pozorovat jeho strukturu. Loď i dolní části věže jsou provedeny z velmi pravidelně řádkovaného lomového kamene. Při zemi je toto zdivo téměř kvádríkové, ve vyšších polohách shledáváme velké obdélníkové kvádry, které se střídají s vrstvami nižšími. Spáry ve zdivu jsou podřezávané. Zvonicové patro věže je sice vybudováno rovněž z lomového kamene, jsou v něm však částečně přimíseny cihly. Lze je nepochybně považovat za nadstavbu, jelikož mezi ním a prvním

poschodím také probíhá ložná spára, patrná ve věži hlavně na jižní zdi.

Presbyterium na přibližně čtvercovém půdoryse má rovný trémový strop. Osvětlují je dvě barokní půlkruhová okna po stranách a na východě v ose

Kostel v Rokytň. Vyměřil ing. arch. J. Hlyzler.

okno oválné. Obdélníková loď, zakrytá rovněž trémovým stropem, se otevírá do kněžiště převýšeným půlkruhovým triumfálním obloukem. Na západní straně stojí dřevěná kruchta s rovným pohledem, nesená dvěma zděnými čtyřbokými pilíři. Pilíře jsou opatřeny podnoží a ukončeny krycí deskou

oblého profilu. V prostředním mezpilířovém intervalu se zdá jakoby pod překladem byly nasazeny na pilířích patky oblouku. Loď je přístupná na jihu pravouhlým vchodem se zárubní. Stejně dveře vedou z lodí do podvěží, jež slouží za sakristii. Mimo to jsou v lodi prolomena dvě okna, opět půlkruhová barokní. Je nutné také zaznamenat, že se v lodi zachovala kamenná pozdně-románská křtitelnice, osmiboká s poměrně složitým obrysem. Čtyřboká hranolová věž je rozdělena na tři podlaží. Přizemí není zvenčí přístupné. Je osvětleno novým pravouhlým oknem na jižní straně a má dřevěný strop. Do prvního věžního patra lze se dostat na jihu po dřevěných schůdkách novými pravouhlými dveřmi se zárubní. Tento otvor byl buď nově vyláman nebo rozšířen. Z prvního poschodí vede rovněž nově vylámaný vchod do podstřeší kostela. Na uvedené ložné spáře mezi prvním a druhým patrem (zvonici) jsou patrné kapsy pro trámy, tvořící zřejmě kdysi strop. Dále je třeba uvést to, že ve výšce asi 1.80 m nad dnešní podlahou prvního poschodí se jeví na severní a jižní stěně věže ústupek ve zděvu, znamenající oporu pro položení trámů stropu prvního patra. Z toho plyne, že původní podlaha prvního patra musila být nižší než dnešní. Na východní zdi prvního patra věže po stranách otvoru na půdu shledáme konečně vlevo stopy půlkruhového záklenku, příslušejícího snad k nějakému zazděnému výklenku a vpravo jakýsi pravouhlý otvor, zakrytý velkým kamenem? Také tyto zbytky jsou umístěny poměrně nízko nad dnešní podlahou patra. Pokud jde o druhé zvonicevé poschodí, je prolomeno velkými okny s odsazenými segmentovými záklenky.

Celý kostel je zvenčí hladce omítnutý a bez podnože. Presbyterium a loď jsou ukončeny barokní římsou, věž odsazenou podbrádkou. U západních nároží lodí se na jižní straně zachovala široká leséna, kdežto na severní straně lodí sahá obdobná leséna jen asi do výšky 1.50 m. Kostel je zastřešen zvalbeným sedlem s taškami; na věži tvoří střechu z cihel zděný čtyřboký komolý stan, přecházející nahoře do kužele. Na stanu je pak nasazen přesahující úsek koule. I tuto zděnou helmu kryjí tašky.

Podle popisu kostela v Rokytne je zřejmé, že uvedené zprávy o něm v literatuře jsou nepřesné. Nejde o chrám z r. 1775, nýbrž o románskou památku pouze r. 1775 opravenou a snad r. 1798 doplněnou nástavbou zvonicevého patra věže, jež asi bylo původně jen dřevěné. Je však značně sporné, kam máme v románském údobí tuto svatyni blíže slohově a časově zařadit. Otázka totiž zní: jde o ranou stavbu v podstatě ještě předrománskou (XI. století) nebo o pozdněrománskou rustikální budovu ze začátku XIII. věku. Pro oba názory lze uvést důvody a je možné, že bez dalších poznatků, t. j. zejména bez vykopávek, není daný problém zatím ani řešitelný.

Půdorysný rozvrh kostela s presbyteriem cca 4.50 m × 4.50 m má mnoho analogií v XIII. století, zejména u venkovských chrámů. Čtvercové kněžiště, ovšem rozměrnější, existovalo na př. také právě u kostela sv. Hypolita na Hradišti sv. Hypolita. Proti tomu lze poukázat na starou tradici pravouhlých závěrů presbyterií na Moravě. Zbytky kostela v Modré u Velehradu, které je ochoten klást J. Cibulka již do doby kolem r. 800, vykazují obdélníkové kněžiště cca 4.40 m × 2.80 m.⁴³ Nedávno objevený kostel na hradišti u Mikulčic měl podle laskavé informace J. Poulíka rovněž ukončené presbyterium cca 3.75 m × 2.70 m (rozměry lodí cca 4.75 m × 7.25 m). Podle Poulíkova výkladu při komisi na hradišti v říjnu 1956 sloužila tato stavba za svatyni před r. 900. Státní archeologický ústav v Brně odkryl mimo to r. 1951 také

na hradišti u Dolních Věstonic za Dyjí v trati zv. Vysoká zahrada základy jednododního chrámu nevelkých rozměrů, opět asi s pravouhlym kněžištěm. Z archeologických nálezů vyplynulo, že toto hradiště je nutno zařadit mezi „břetislavské“ hrady na Moravě z XI. století, a byla vyslovena oprávněná domněnka, že jde pravděpodobně o knížecí Strachotín, neboť městečko Strachotín není od hradiska „Vysoká zahrada“ příliš vzdáleno. O Strachotíně z knížecí doby existují podobné písemné zprávy jako o hradišti v Rokytně.⁴⁴ Nález kostela na hradišti XI. století nemůže ovšem překvapovat. Rozměry svatyně a bližší údaje nemohu zatím uvést, jelikož nebyla dosud uveřejněna nálezo- vá zpráva. Zdá se však, že se dispozice pravouhlého presbyteria na Moravě vyskytovala i v XI. věku.

Výstavba kněžiště u kostela v Rokytně je nápadná tím, že je plochostropé. Tato primitivnost se zdá být původní, jelikož nic nenasvědčuje tomu, že by byla klenba snesena za barokní úpravy, což ostatně i s hlediska barokní doby by bylo nečekané. Pokud pak znám románské venkovské kostely na Moravě z XIII. století, mají presbyteria vesměs zaklenutá. Jisté podezření budí dále i ta okolnost, že ke kněžišti v Rokytně, pocházelo-li by z XIII. věku, nebyla přidružena na severní straně zvláštní sakristie. Konečně je možno poznamenat, že také výstavba lodi neodpovídá zcela představě, kterou máme obvykle o hradních kostelech v pozdním vyvinutém údobí. S velkou pravděpodobností bychom totiž předpokládali, že pozdněrománský chrám na hradě bude tribunový. Panskou emporu však kostel v Rokytně zřejmě nikdy neměl.

Pro pozdněrománský vznik svatyně v Rokytně by mluvilo zdivo stavby a existence pozdněrománské křtitelnice. Oba důvody však mohou být zdánlivé. Především užití lomového kamene je na Moravě běžné po celou románskou dobu a kvádříkové zdivo se objevuje jen výjimkou. Velká pravidelnost rokytenského zdiva pak nemusí záviset na pokročilé technice, nýbrž na náhodné povaze místního materiálu, pokud jde o jeho štěpnost. Ostatně naše vědomosti o způsobu zdění na Moravě v XI. století jsou velmi kusé. O nálezu pozdněrománské křtitelnice lze pak konstatovat, že dosvědčuje pouze to, že kostel byl v XIII. věku farním. Mohl ovšem existovat dávno předtím jako pouhá kaple bez farních práv.

Uvedli jsme shora, že v letech 1061—1067 daroval kníže Vratislav II. staroboleslavské kapitule desátky z hradů Rokytna, Znojma a Bítova. Po př. mohl jen dodatečně zlistinit starší, listinou nepotvrzené věnování Břetislava I. O jaké desátky jde? Fr. Hrubý se domníval, že to jsou biskupské desátky,⁴⁵ V. Hrubý je měl za desátky odváděné ke křesťnému velkofarnímu kostelu na krajském hradě.⁴⁶ V podstatě jde o touz věc, jen ve dvou různých vývojových stadiích. V našem raném případě je asi nutně rozumět platy k státnímu křesťnému kostelu již proto, že desátky patřící jednou biskupu byl by mohl kníže sotva udílet. Podle staroboleslavské listiny mohli bychom tedy předpokládat, že kolem poloviny XI. století byly na Znojmsku aspoň tři křesťné velkofarní chrámy, v Rokytnu, ve Znojmě a v Bítově.⁴⁷ Avšak ze známé Zdikovy listiny z r. 1131 je patrné, že vzniklo pouze jediné arcijáhenství ve Znojmě, z čehož by bylo možné usuzovat na jediný křesťný velkofarní kostel na Znojmsku. Myšlenka, že do padělků staroboleslavské listiny po r. 1298 byla vepsána pokročilejší organisace, poněvadž současný stav již neodpovídal poměrům XI. věku, není vhodná. Hrad Rokyten neměl v XIII. století žádný význam, takže se musí přijmout, že padělatel ponechal místo „Rokyten, Znojmo, Bítov“ z původní listiny. Dospíváme tedy k možnosti, že do jedné

velkofarnosti patřily tři hradské okrsky čili že hradské zřízení neodpovídalo církevnímu. Nebo snad Zdikova arcijáhenská reforma shrnula pod jedno arcijáhenství několik starých velkofar?

Pravděpodobnější se zdá první domněnka, neboť ani v Čechách počet předpokládaných hradských obvodů neodpovídal počtu arcijáhenství. Byl, jak známo, vyšší. Nesmíme ostatně v jednoduchých poměrech XI. století postupovat rigorózně. Raněstředověký stát byl nepochybně velmi různorodý. Proto asi nebude možné považovat politickou správu na sídelním úředním hradě Znojmě za stejně významnou s úřady na Rokytnu a Bítově. To naznačuje již ta skutečnost, že o rokytenské provincii není vůbec nic známo a že bítovská provincie se objevuje v pramenech teprve koncem XII. věku, od r. 1185.⁴⁸ Také hradní kostel ve Znojmě, rotunda P. Marie, předstihovala patrně hradní svatyně v Rokytne a Bítově, které tam musíme předpokládat již v XI. století. K majetku znojmského kostela náleželo 5 vsí a 15 popluží, rokytenskému patřily pouze dvě osady, 3 popluží a 2 louky. Lze snad proto usuzovat, že křesťanské kostely v Rokytne a v Bítově nebyly sídly starých velkofarností, t. j. že neměly plná farní práva. Podle pohřebiště v Rokytne se ovšem u kostela pochovávalo, není však jisté, měl-li též právo křtu. Pozdněrománská křtitelnice v Rokytne by mohla naznačovat, že se stal farním teprve dodatečně. V této souvislosti je snad nápadné, že svatyně na zeměpanských statcích ještě v druhé polovině XII. věku byly pouhými kaplemi, jak je patrné z loucké zakládací listiny. Arcipryš se sborem kněžstva u velkofarního kostela ve Znojmě mohl obstarávat náboženské úkony periodicky ve svatyních vedlejších hradů (Rokytna, Bítova) podobně jako později arcijáhen vykonával dozor nad kostely v archidiakonátu. Není tedy ani na Moravě vyloučeno, že arcijáhenství obsahovalo několik hradských obvodů-provincií, jenže pojem provincie v knížecí době byl velmi mnohoznačný a tím neurčitý.

Pozoruhodný je titul sv. Hypolita u kostela v Rokytne. Nemůže být sporu o tom, že souvisí s patrociniem chrámu na velkomoravském Hradišti sv. Hypolita u Znojma. To má pak pravděpodobně vztah ke karolinskému sv. Hypolitu v Rakousích a tedy k pasovské diecési, po př. k salcburské arcidiecési. Existenci uvedeného zasvěcení v Rokytne lze vysvětlovat dvojím způsobem. Mohla by být především vyslovena domněnka, že pochází až od křížovníků v XIII. století, kteří kostel na hradišti založili nebo starší svatyni přestavěli a nově zasvětili. Proti tomuto názoru lze uvést to, že křížovníkům byl v Rokytne nepochybně darován starší chrám, že církev staré tituly obvykle uchovávala a že se vliv titulu sv. Hypolita na jiných křížovníckých statcích na Moravě neobjevil. Zbývá proto druhá eventualita, že patrocinium sv. Hypolita přísluší původní hradní svatyni, jež ovšem nemůže být starší než z XI. století, jde-li o „břetislavské“ hradiště, jak plyne z dosavadních vědomostí prehistorie. V tomto případě by šlo o působení titulu znojmského sv. Hypolita jakožto hlavního chrámu na Znojmsku před břetislavskou organizací země a o zajímavý doklad, jak starobylé tradice z velkomoravského údobí se uplatňovaly ještě v časném XI. věku.

P o z n á m k y :

¹ CDB I, str. 299, č. 326. — J. Šebánek, Archivy zrušených klášterů moravských a slezských, 1. Inventář pergamenů z let 1078—1471 (Publikace Zem. archivu v Brně, n. ř. I, 1932), str. 1, č. 4. — V. Hrubý, Tři studie k české diplomacii (Spisy filosof. fakulty MU v Brně, č. 42, 1936), 118.

- ² V. Richter, Románská architektura na Moravě, ČSPS LX. 1952, 232.
- ³ F. J. Schwoy, Topographie vom Markgrathum Mähren III (1794), 393, 395.
- ⁴ Gr. Wolny, Die Markgrafschaft Mähren III (1846), 351, 495, 500. — Gr. Wolny, Kirchl. Topographie von Mähren II, 3 (1860), 245. — Tuto Rokytnici ovšem považoval mylně za důležitý románský hrad.
- ⁵ Fr. V. Peřinka, Dějiny kláštera Luckého u Znojma od založení do válek husitských (1190—1425); Sborník historického kroužku I, 1900, 111. — Fr. V. Peřinka, Znojemský okres (Vlastivěda moravská 1904), 305.
- ⁶ Viz pozn. 1.
- ⁷ CDB II, str. 192, č. 207. — Fr. Dvorský, Třebický okres (Vlastivěda moravská 1906), 366.
- ⁸ Vil. Haňák, Moravskokrumlovský okres (Vlastivěda moravská 1913), 299.
- ⁹ L. Hosák, Historický místopis země moravskoslezské (1938), 120, 150. — Srov. též L. Hosák, Středověká kolonisace poříčí Rokytne a Jevišovky, ČSPS LXI, 1953, 152.
- ¹⁰ Fr. Dvorský, I. c., 19. — V popisu Stařče (str. 392 a násl.) se však zaniklými Popovicemi nezabývá.
- ¹¹ Není to zaniklá Březová u Mašovic, jak soudil G. Friedrich a L. Hosák, I. c., 99. Březová u Mašovic patřila Hradišti sv. Hypolita.
- ¹² Ant. Profous, Místní jména v Čechách III (1951), 281.
- ¹³ ZDB str. 3, č. 40; str. 81, č. 197, 204; str. 92, č. 455; str. 180, č. 540; str. 228, č. 227; str. 300, č. 188. — Tom. Kalina, Moravské zemské desky 1480—1566, II. Kraj brněnský (1950), 22, 45.
- ¹⁴ L. Hosák, I. c., ČSPS LXI, 1953, 152.
- ¹⁵ CDB II, str. 301, č. 303.
- ¹⁶ J. Šebánek, Listiny přibyslavické, ČMM LVII, 1933, 9, 14.
- ¹⁷ CDM IV, str. 311, č. 238.
- ¹⁸ CDM V, str. 206, č. 194.
- ¹⁹ CDM VI, str. 269, č. 347.
- ²⁰ Viz o nich u Fr. Dvorského, I. c., 366 a násl.
- ²¹ CDM XV, str. 218, č. 257; str. 223, č. 265; str. 228, č. 266; str. 278, č. 317.
- ²² CDB II, str. 192, č. 207 (1220); CDB II, str. 246, č. 256 (1224); CDM IV, str. 287, č. 218 (1284); CDM IV, str. 403, č. 318 (1293); CDM VI, str. 231, č. 297 (1325).
- ²³ Srov. Gr. Wolny, KT II, 3 (1860), 245. — Fr. Dvorský, I. c., 362. — MCC III. F. XII, 1913, 124; III. F. XV, 1916—1917, 74.
- ²⁴ FRB II, 497: . . . consecraturus eidem ecclesiis in uilla, que uocatur Dassyce.
- ²⁵ V katastru Rokytne pomístný název Na strážnicích, v katastru Stařče pomístný název Jablunka (Gablona?).
- ²⁶ Srov. V. Haňák, I. c., 295.
- ²⁷ Viz na př. I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše velkomoravská (1928), 133.
- ²⁸ CDB I, str. 361, 382: . . . In Morauia vero de urbibus Rokiten, Znoiem, Bethow decimationem, que sex denariis ab uno quoque soluitur. — V druhém místě se píše Rokytne „Rokicen“. — Platy z Rokytne jsou stejně velké jako z hlavních hradů: Olomouce, Přerova, Znojma, Brna.
- ²⁹ V. Hrubý, I. c., 73.
- ³⁰ CDM V, str. 89, č. 89.
- ³¹ CDB I, str. 370, č. 386: Rokitne forum tantum. — V. Hrubý, I. c., 131.
- ³² Srov. na př. Gr. Wolny, Die Markgrafschaft Mähren III (1846), 321, 351, 495, 500; L. Hosák, I. c., 120.
- ³³ Gr. Wolny, Kirchl. Top. II, 1 (1856), 273.
- ³⁴ Děkuji p. dr. Jiřímu Pražákovi vřele za tuto a další velmi laskavé informace.
- ³⁵ J. Šebánek, S. Dušková, Kritický komentář k moravskému diplomatovi (1952), str. 73, 74, 401.
- ³⁶ CDM III, str. 148, č. 178. — Srov. CDM V, str. 245, č. 30 (1259) a CDM IV, str. 341, č. 262 (1287).
- ³⁷ J. Šebánek, S. Dušková, I. c., str. 145.
- ³⁸ CDM III, str. 163, č. 190. — J. Šebánek, S. Dušková, I. c., str. 157.
- ³⁹ V. Haňák, I. c., 239 (Palikovice). — J. Šebánek, Archivy atd., str. 105, č. 540.
- ⁴⁰ L. Hosák, I. c., 138.
- ⁴¹ V. Haňák, I. c., 127.
- ⁴² Gr. Wolny, MM III (1846), 351. — Gr. Wolny, KT II, 1 (1856), 273.
- ⁴³ V. Hrubý, V. Hochmanová, J. Pavelčík, Kostel a pohřebiště z doby velkomoravské na Modré u Velehradu, Časopis Moravského musea v Brně (vědy společenské) XL, 1955, 42.

⁴⁴ Srov. na př. L. Hosák, I. c., 249.

⁴⁵ Fr. Hrubý, Církevní zřízení v Čechách a na Moravě a jeho poměr ke státu, zvl. ot. ČČH XXII—XXIII, 1917, 126.

⁴⁶ V. Hrubý, I. c., 76.

⁴⁷ L. Havlík, Znojenské Hradiště sv. Hypolita, VVM X, 1955, 133 a násl. (XI, 1956, 7) soudí se, že „Znojmo“ v zakládací listině staroboleslavské kapituly se ještě týká staroslovanského Hradiště sv. Hypolita a že do r. 1240 držela probošství sv. Hypolita uvedená kapitula. To je zcela nepravděpodobné. Vystupují-li v listině „břetislavské“ hrady Bítov a Rokytan, proč by mělo být v ní mluveno ještě bývalé „Znojmo“, o němž ostatně vůbec nevíme, zda tak slulo. Neúí také nejmenšího dokladu o tom, že hradištské probošství náleželo někdy kapitule. Špitál sv. Františka v Praze dostal probošství z rukou panovníka.

⁴⁸ Srov. L. Hosák, I. c., 176.

РОКИТНИЦА НАД РЕКОИ РОКИТНОЙ И РОКИТНАЯ

Автор, занимающийся исследованием романской архитектуры в Моравии, приносит новые данные о двух доселе неизвестных романских костелах. Сведения об обоих местах нахождения, Рокитнице близ Тржебича и Рокитной близ Моравского Крумлова, в имеющейся до сих пор литературе довольно неясны не только относительно истории этих поселений, но и относительно определения стиля их святынь. Настоящая статья приносит доказательства о том, что часовня святого Иоана, упомянутая в учредительной грамоте монастыря Лоуки близ Зноймо от 1190 г. находилась в коронном поместье Рокитна, в соседстве Рокитницы близ Тржебича.

Поместье возникло в смежном лесу между Чехией и Моравией, на земском пути из Тржебича (область Брно) в южную Чехию. Из древней часовни 1190 г. до сих пор сохранились наружные стены корабля приходского храма св. Иоана в Рокитнице. Корабль храма с первоначально плоским перекрытием переходил в апсиду, в настоящее время однако вполне уничтоженную вследствие перестройки в стиле барокко.

Рокитная близ Морав. Крумлова была сперва славянской крепостью 11-ого века (приблизительно эпохи князя Бржетислава I). На древнем городище существует еще романский костел с одним кораблем с квадратной апсидой и с башней в западном фасаде; у этого храма всюду плоские перекрытия. Костел первоначально посвященный св. Ипполиту находился, начиная 40-ыми годами 13-ого века, во владении крестоносцев, сидевших на Городище имени св. Ипполита близ Зноймо. Главные части костела в Рокитной возникли, кажется, в самом начале 11-ого века. Название храма находится в связи с патронатом со стороны великоморавского Городища св. Ипполита близ Зноймо и оно опять в связи со Святым Ипполитом в Австрии эпохи Карла Великого.

ROKYTNICE AN D. ROKYTŇNÁ UND ROKYTŇNÁ

Der Autor, der sich mit Erforschung der romanischen Baukunst in Mähren befaßt, bringt neue Erkenntnisse über zwei bisher unbekannte romanische Kirchen. Die bisherige Literatur enthielt nur ungenaue Mitteilungen über die beiden Ortschaften, nämlich über Rokytnice im Gebiet von Třebíč und über Rokytná bei Moravský Krumlov, und zwar sowohl hinsichtlich deren Geschichte als auch in Bezug auf die Stilbestimmung ihrer Goteshäuser. Der Aufsatz beweist, daß die im J. 1190 in der Stiftungsurkunde des Klosters Louka bei Znojmo (Znaim) erwähnte Kapelle St. Johannes sich im landherrschaftlichen Hof Rokytno in der Nachbarschaft von Rokytnice bei Třebíč befand. Der Hof entstand in einem Grenzwald zwischen Böhmen und Mähren an dem Landespfad, der Třebíč mit Südböhmen verband. Bei der erwähnten Kapelle haben sich bis heutzutage die Außenmauern des Schiffes in der Pfarrkirche erhalten. Das Schiff war ursprünglich mit flacher Decke versehen und nach dem Presbyterium zu geöffnet; das letztere ist jedoch durch den barocken Neubau zerstört. Rokytná bei Mor. Krumlov war früher eine slawische Burg aus dem XI. Jhd., etwa aus der Zeit Břetislavs I. Auf der Burgstätte findet sich eine romanische Einschiffkirche vor, die eine quadratisches Presbyterium und einen Turm in der West-Fassade hat. Ursprünglich St. Hyppolit eingeweiht, wurde die Kirche seit den 40er Jahren des XIII. Jhdts. Eigentum des Kreuzherrenordens in Hradiště Sv. Hyp. bei Znaim. Der Kern der Kirche in Rokytná scheint im frühen XI. Jhd. entstanden zu sein. Der Name der Kirche hängt mit dem Patronizium in dem großmährischen Hradiště sv. Hypolita bei Znaim und dieses wieder mit dem karolingischen St. Pölten in Österreich zusammen.

Übersetzt von R. Merta.